

PETER BOHM*

Är nationalekonomisk forskning relevant?

Den nationalekonomiska forskningens tilltagande specialisering och formalisering har i huvudsak gynnat forskningen, menar Peter Bohm. Han bemöter i denna artikel den kritik i vilken den nationalekonomiska forskningen beskylls för att vara irrelevant.

Politiker och den intresserade delen av allmänheten ställer inte sällan frågan om nationalekonomisk forskning verkligen är relevant. Detta skall nationalekonomerna vara enbart tacksamma för. Även om det både bokstavligen och bildligt är ett ifrågasättande av nationalekonomin av idag så är det ett klart bättre öde än att sällan eller aldrig få sin forskning ifrågasatt. Humanistisk forskning blir inte så ofta ifrågasatt – kanske av finkänsla eller finkulturella fördomar. Teknisk-naturvetenskaplig forskning inte heller – främst kanske för att den är exakt och därför inget bedövande respekt. Medicinsk forskning ifrågasatts inte – bl a kanske därför att vi alla ogärna dör en tidig död. Den vetenskap som däremot får relevansen av sin forskning respektlöst ifrågasatt slipper inte bara att räddas på så tvivelaktiga grunder som dessa, utan försätts dessutom i ett läge av "konstruktiv konkurrens", som stimulerar till större ansträngningar och därmed till bättre prestationer.

Jag skall här kommentera den ställda frågan, dock utan att först försöka definiera vad som mer exakt kan menas med relevant nationalekonomisk forskning. Ett

skäl till detta är att en uttömmande definition inte så lätt låter sig fångas i några få meningar. Dessutom är nog alla som hunnit fundera lite på saken i grund och botten ganska eniga, åtminstone beträffande vad som är relevanta *frågeställningar* för nationalekonomisk forskning. Bl a kan man förvänta sig att det föreligger en ganska stor enighet om att inte bara den forskning är relevant som är omedelbart nyttig utan även den (grund)forskning som först på sikt visar sig användbar och samhällsgagnelig. Det är nog t o m så att man är ganska enig om att det är forskarna som har huvudansvaret för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden och för att försöka förutse kommande problem och om möjligt analysera dem innan de uppträder. Den innebörd som "relevanta frågor för nationalekonomisk forskning" har för de allra flesta bör mot den bakgrunden framstå som ganska vid.

Intern vs extern bedömning

Jag skall börja med att säga något om den interna bedömningen av den nationaleko-

PETER BOHM är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet. Han har främst forskat inom tillämpad välfärdsteori.

*Jag ombads kommentera denna frågeställning när forskningsberedningen med stats-, finans- och utbildningsministrarna i spetsen för några månader sedan diskuterade den nationalekonomiska forskningen med ett tjugotal nationalekonomer. Artikeln överensstämmer i huvudsak med innehållet i mitt anförande vid detta möte.

nomiska forskningens relevans. Då är det först och främst viktigt att konstatera att det bland nationalekonomerna finns en relativt stor enighet om de teoretiska grunderna för ämnet, dvs om den grundläggande teorin för ekonomiskt beteende. Denna enighet är nog väsentligt större än vad som i motsvarande avseende gäller för andra jämförbara samhällsvetenskaperna. Detta är också en bidragande orsak till att nationalekonomerna – trots alla påståenden som pekar i motsatt riktning – också är förhållandevis eniga om att forskningen inom ämnet i allt väsentligt är relevant för viktiga frågor som det svenska samhället och omvärlden står inför.

Om man däremot skulle försöka precisera vad enigheten faktiskt avser för något – t ex om en godtyckligt vald forskningsinsats i väsentliga avseenden är relevant – så blir nog enigheten betydligt mindre. Man kommer ju då in på hur frågeställningen preciserats, vilka antaganden som gjorts, vilka analysmetoder som använts, osv. På dessa punkter ligger det i all samhällsvetenskaplig forskningsnatur att det finns olika meningar.

För utomstående – t ex politiker eller forskare i andra samhällsvetenskapliga ämnen – ser det nog lite annorlunda ut. Valda problem och centrala utgångspunkter för nationalekonomisk analys kan ofta framstå som esoteriska och kort sagt verka irrelevanta. (För att förstå denna inställning från utomstående bedömare behöver man bara med friska ögon se på t ex innehållsförteckningen i några ledande facktidskrifter.) Och detta gäller även svensk forskning trots att den jämfört med de ledande forskningsnationernas sysslar relativt lite med verklig grundforskning och relativt mycket med ekonomisk-politiska frågor.

Den här uppfattningen tror jag främst förklaras av följande tre förhållanden:

– att vissa utomstående bedömare tillhör eller representerar sådana grupper som berörs negativt av forskningsresultaten el-

ler vad forskningsresultaten antas implikera t ex vad gäller ekonomisk politik,

– att nationalekonomisk forskning kommit att bli alltmer specialiserad och

– att nationalekonomisk forskning blivit alltmer formaliserad och därmed alltmer svårtillgänglig.

Jag skall i fortsättningen huvudsakligen hålla mig till dessa tre punkter. De visar sig alla innebära eller tillåta ett försvar mot påståenden om forskningens irrelevans. Låt mig därför först säga att visst förekommer det att det görs mindre relevanta forskningsinsatser inom nationalekonomin (även om jag inte skall ge några exempel här!). Det vore befängt att påstå något annat. Men de främsta orsakerna till sådana insatser tror jag är av typen "den mänskliga faktorn". Några exempel:

Analys av ekonomisk-politiska frågeställningar påverkas ibland av forskarens egna, ej uttryckligen angivna politiska värderingar. Det förekommer vidare att forskare förbiser vissa politiska realiteter av betydelse när det är ekonomisk-politiska frågor som studeras. Dessutom händer det att – som Erik Lundberg formulerat det – inte bara konstnärer utan också ekonomer förälskat sig i sina modeller och det kan man lätt föreställa sig vart det leder. Närbesläktat med detta är helt enkelt att forskare ibland utnyttjar den analysmetod de behärskar även där den inte passar så bra.

I allt väsentligt är detta dock sådant som all forskningsverksamhet råkar ut för – och särskilt den som på ett eller annat sätt berör politiska frågor eller i övrigt har en normativ dimension.

När det gäller mer grundläggande orsaker till uppfattningen att den nationalekonomiska forskningen sysslar med irrelevanta ting, så tror jag inte man skall blunda för att detta, som nyss antydde, har att göra med att opinionen ibland helt enkelt

ogillar de svar som forskningen erbjuder. Ett exempel på detta är det på många håll kompakta ogillande som i Sverige för 10-15 år sedan mötte ekonomisk analys som redovisade prissystemet som ett effektivt resursfördelningsinstrument och pekade på betydelsen av kostnadsrelaterade priser och avgifter. Detta togs ofta (felaktigt, vill jag påstå) som ett uttryck för berörda ekonomers politiska värderingar när det i själva verket var fråga om en uppfattning som i stort sett alla ekonomer var eniga om. (På just den här punkten har ju numera den politiska praktiken närmast sig ekonomernas position.) Många tycks leta efter forskningsresultat som överensstämmer med vad man önskar höra, t ex svar av typen att inflation inte är något allvarligt problem, att dagens beskattning inte har några nämnvärda negativa biverkningar eller att man kan nå en högre levnadsstandard genom ett minskat beroende av omvärlden.

Den ökade specialiseringen

Den som letar bland den nationalekonomiska forskningen som görs finner ofta mycket snävt avgränsade frågeställningar. De kan se ut att ha lite att göra med människors och företags verkliga ekonomiska situation och beteende eller med de stora samhällsekonomiska problemen. Och de studerade frågorna kan verka långt mer abstrakta än de som sysselsatte den ekonomiska forskningen för några decennier sedan. Men för att få rätt perspektiv på frågan om detta är relevant forskning eller ej, så måste man lägga märke till att forskarsamhället vuxit både globalt och nationellt och gett upphov till en *ökad specialisering*. Man kanske t o m kan tala om en ökad specialisering i två dimensioner. Dels horisontellt, i meningen att frågeställningarna inom givna problemområden blivit allt smalare och alltmer snävt avgränsade. Dels vertikalt, i form av att allt fler specialiserar sig på enbart grundforskning och andra underleveranser till

mer tillämpad forskning, d v s satsar på *investeringar* i vad som senare kan förväntas ge värdefulla, praktiskt relevanta forskningsresultat.

Denna specialisering har ibland lett till att svensk forskning kommit att syssla med problem som inte är direkt relevanta för svensk ekonomi av idag men väl för andra länder. Å andra sidan måste noteras att utländsk forskning ofta har relevans även för svenska förhållanden. Vi befinner oss m a o i en situation av internationell arbetsfördelning inom forskningen och internationell handel i forskningsresultat. Också detta är viktigt att hålla i minnet vid en bedömning av det meningsfulla i svensk forskning.

Denna utveckling mot ökad specialisering har skapat ett behov som nog inte blivit särskilt väl tillgodosett. Det gäller behovet av forskningsöversikter av ett pedagogiskt/populärvetenskapligt slag för såväl ekonomer i allmänhet som andra intresserade. Insatser för att sammanställa, systematisera och uttolka forskningsresultaten för att tillfredsställa detta behov förekommer ganska sporadiskt i Sverige.

En förklaring till detta är att sådana översikter inte tillmätts särskilt högt värde som forskningsmerit och att forskarna därför inte självmant gärna ägnar sig åt detta. Här behövs ett ökat efterfrågetryck. Inte minst skulle fler sådana översikter komma fram om riksdag och departement efterfrågade översikter på för dem relevanta områden, ungefär så som ofta är fallet i samband med hearings i den amerikanska kongressen. Riksbanksfondens skatteforskningsöversikter som nyligen presenterats och åtskilliga rapporter från expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) är bra exempel på något som jag tror det behövs mer av – om man nu vill sprida information om vad forskningen har att komma med och underlätta bedömningen av dess relevans.

Det bör i detta sammanhang nämnas att det finns en form av horisontell specialisering som forskningen själv inte svarar

för, nämligen den som härstammar från senare tids satsning på sektorforskning, t ex byggforskning, energi- och transportforskning. Även nationalekonomin har, om än i ganska blygsam utsträckning, berörts av denna penningström. Här är det väl numera ganska välkänt att forskarna i allmänhet ställer sig skeptiska till värdet av denna typ av satsning, kanske främst av det skälet att sektorforskningens fördelar i form av ökad forskningsrelevans på kort sikt äventyras av risk för irrelevans på längre sikt till följd av att de enklaver, som snäva sektorforskningsorgan skapar, äventyrar forskningens kvalitet.

En kommentar till denna styrning kan vara på sin plats här. Utan tvekan är det så att forskningen inte automatiskt behandlar alla viktiga frågor. Men ofta kan nog den önskade tillämpade forskningen stimuleras med mindre långsiktiga nackdelar helt enkelt genom beställningar av tidsbegränsade utredningar t ex inom ramen för konventionella offentliga utredningar (som ju förr i tiden producerade ett flertal högkvalitativa forskningsinsatser) i stället för att inrätta permanenta och kanske snart petrifierade institut eller fasta grupper för sektorforskning.

Den ökade formaliseringen

En annan för utomstående iögonenfallande egenskap hos den moderna nationalekonomiska forskningen är den höga graden av *formalisering* och matematisering. För många – även flera inom ämnet – framstår detta som ett tecken på att forskningen blivit esoterisk och av mindre praktiskt intresse. Och visst finns sådana risker. Men det är viktigt att förstå att formalisering i sig själv gynnar relevant, även direkt praktiskt relevant, forskning. Formalisering ger, vill jag påstå,

1) säkrare och mer generella forskningsresultat, dvs den ger i allt väsentligt de resultat som en rent verbal analys skulle ge, men med mindre risker för logiska fel-

slut och mindre risker att förbise viktiga specialfall

2) bättre möjlighet att behandla och överblicka stora problemkomplex – och många av verklighetens frågor är av den karaktären

3) större möjlighet att blottlägga kontra-intuitiva förhållanden.

Sammantaget tror jag man kan säga att formaliseringen framför allt givit möjligheter till en *mer effektiv* nationalekonomisk forskning. Man kan t o m säga att den ger genomsnittligt begåvade personer möjlighet att bidra till forskningen om stora komplicerade frågor, frågor som annars skulle vara mer eller mindre reserverade för genier av typ Knut Wicksell.

Den ökade formaliseringsgraden gäller inte bara teoretisk forskning utan även modern empirisk forskning. Ekonometrin, som använder såväl matematik som avancerade statistiska analysmetoder, kanske inte lika lätt råkar ut för att få stämpeln irrelevant på sig. Här tar man ju fram *siffror* på hur det förhåller sig och viljan att ta till sig siffror, oavsett hur apokryfiska, är minst sagt imponerande.

Jag skulle vilja påstå att ekonometrin idag är relevant framför allt för den investering i bättre empiriska analysmetoder i framtiden som den innebär och inte primärt för de empiriska data den idag producerar. Här är alltså ytterligare ett exempel på att den ekonomiska forskningens relevans behöver granskas inte bara utifrån dagens informationsbehov utan även i ett långsiktigt investeringsperspektiv.

Nationalekonomins kris?

Låt mig till sist kommentera uppfattningen att nationalekonomin skulle befinna sig i en förtroendekris eller relevanskris därför att forskningen inte förmår svara nöjaktigt på flera stora dagsaktuella frå-

gor. Denna oförmåga beror inte så mycket på brist på förståelse bland forskarna för vad som är viktigt som på att många av dessa frågor är så svåra. Nationalekonomins motsvarigheter till den medicinska forskningens aids- och cancertgåtor – om jämförelsen tillåts – heter bl a hur göra korrekta konjunkturprognoser och vilka medel är effektiva mot kombinerad stagnation, inflation och arbetslöshet. Många ekonomer sysslar med dessa stora frågor både i Sverige och utomlands men det är helt enkelt så att ingen sitter inne med de förlösande svaren. Inte ens om all nationalekonomisk forskning hade koncentrerats till de stora dagsaktuella frågorna skulle med säkerhet de efterlysta svaren ha kunnat ges nu. Forskningens relevans kan alltså inte avläsas genom att undersöka huruvida svar kan ges på vissa angelägna frågor. Det gäller all forskning.